

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การปรับตัวในวิถีชีวิตของเกษตรกรรายจนในบริบทที่เปลี่ยนแปลงของระบบเกษตรกรรมบนที่สูง

ผู้เขียน นางสาวณัชชา ลีวิศิษฐ์พัฒนา

ปริญญา วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) เกษตรศาสตร์เชิงระบบ

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจพรรณ เอกะสิงห์	ประธานกรรมการ
อาจารย์พฤกษ์ ยิมมันตะศิริ	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จามะรี เชียงทอง	กรรมการ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบเกษตรกรรมบนที่สูง ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรรายจนตลอดจนศึกษาถึงกลยุทธ์ในการปรับตัวของเกษตรกรรายจนในการดำรงชีวิต การศึกษาได้ดำเนินการในพื้นที่เขตความรับผิดชอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ตำบลแม่नाजर อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ครอบคลุม 14 หมู่บ้าน โดยทำการสุ่มตัวอย่าง 6 หมู่บ้าน ซึ่งมีประชากรประกอบด้วยม้ง 100 ครัวเรือน และกะเหรี่ยง 144 ครัวเรือน การสำรวจข้อมูลประกอบการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชนและการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามถึงโครงสร้างในกลุ่มคนยากจนม้ง 20 ครัวเรือนและกะเหรี่ยง 34 ครัวเรือน โดยการศึกษาใช้กรอบการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรมในชุมชนและการวิเคราะห์วิถีชีวิตของชุมชนชนบทเกษตร

ผลการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรมในพื้นที่พบว่าสามารถจำแนกได้ 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 เริ่มประมาณปี พ.ศ. 2440 จากยุคป่าอุดมสมบูรณ์มาเป็นยุคชุมชนเกษตรดั้งเดิม และระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เปลี่ยนเป็นยุคชุมชนเกษตรกึ่งพาณิชย์ สำหรับผลกระทบด้านการผลิต ชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตมาพึ่งพาเกษตรเชิงพาณิชย์มากขึ้นทั้งพืชผักและไม้ผลทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับความเสี่ยงทั้งด้านการผลิตและการตลาดมากขึ้นเช่นกัน การมีรายได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปีเป็นสิ่งสนับสนุนการอยู่ดีกินดีและการถือครองทรัพย์สินต่างๆของครัวเรือนให้มีมากขึ้นกว่าอดีตซึ่งพบว่าทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางฐานะเศรษฐกิจเกิดขึ้น ในชุมชน สำหรับด้านทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีแนว

โน้มน้ำของจำนวนพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเนื่องจากมาตรการของรัฐและเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน ในขณะที่ทรัพยากรที่ดินเพื่อการเกษตรมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงเนื่องจากการใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

ด้านความยากจนนั้น ในกลุ่มคนยากจนมีรายได้เฉลี่ย 777 บาทต่อคนต่อเดือนซึ่งต่ำกว่าเส้นความยากจนของพื้นที่ 841 บาทต่อคนต่อเดือน และเมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มชนเผ่า่นั้นพบว่าม้งมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่ำกว่ากะเหรี่ยงซึ่งเป็นเพราะม้งมีขนาดครัวเรือนที่ใหญ่กว่ากะเหรี่ยง สำหรับสาเหตุสำคัญของความยากจนเนื่องจากการขาดแคลนทรัพยากรการผลิตด้านเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเงินทุนและที่ดิน นอกจากนี้ภายในกลุ่มคนยากจนเองนั้นยังพบความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นด้วยเช่นกันโดยกลุ่มคนยากจนที่มีรายได้สูงที่สุดร้อยละ 20 ของกลุ่มมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 1,614 บาทต่อคนต่อเดือนซึ่งสูงกว่ากลุ่มคนยากจนที่สุทธร้อยละ 20 ที่มีรายได้เฉลี่ยเพียง 278 บาทต่อคนต่อเดือนเท่านั้น

ด้านการปรับตัวในวิถีชีวิตของกลุ่มคนยากจนด้านแหล่งที่ได้มาซึ่งรายรับเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างม้งและกะเหรี่ยงนั้น พบว่ากลุ่มของม้งมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนการเกษตรของตนเข้าสู่เกษตรเชิงพาณิชย์มากกว่ากะเหรี่ยงโดยรายได้ที่เกิดจากการจำหน่ายผลผลิตเฉลี่ยต่อปีสูงกว่า 1.2 เท่า แต่อย่างไรก็ตามรายได้ที่เกิดจากภาคการเกษตรยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตทำให้คนจนทั้งสองชนเผ่ายังมีการพึ่งพาอาชีพนอกฟาร์มทั้งเพื่อการบริโภคและการลงทุน โดยอาชีพหลักคือการเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไปในพื้นที่ซึ่งกะเหรี่ยงจะมีรายได้สูงกว่า 1.4 เท่าของม้ง สำหรับด้านการขายผลผลิตนั้นแม้กลุ่มคนจนส่วนใหญ่จะยังเน้นการขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อถึงแปลงเพาะปลูกแต่จะมีม้งและกะเหรี่ยงบางส่วนที่พยายามปรับตัวโดยกะเหรี่ยงจะขายผลผลิตผ่านทางโครงการหลวงและม้งนำไปขายยังตลาดในเมือง ในด้านการถือครองสินทรัพย์นั้นคนยากจนส่วนใหญ่มีเพียงระดับขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเท่านั้นและสินทรัพย์ที่สำคัญได้แก่ ที่ดินเพื่อการเกษตร ซึ่งม้งจะมีขนาดการถือครองมากกว่ากะเหรี่ยง แต่อย่างไรก็ตามในกลุ่มคนยากจนที่ต้องเผชิญกับความขาดแคลนพื้นที่เพาะปลูกนั้นพบว่าม้งจะเน้นวิธีการเช่าพื้นที่เพื่อเพาะปลูกในขณะที่กะเหรี่ยงจะเน้นวิธีการขอยืมพื้นที่จากผู้อื่น

สำหรับการปรับตัวด้านแหล่งของรายจ่ายนั้นม้งและกะเหรี่ยงมีการปรับตัวค่อนข้างคล้ายคลึงกันโดยพยายามลดค่าใช้จ่ายด้านการบริโภคโดยการพึ่งพาอาหารจากแหล่งธรรมชาติและพืชผักสวนครัวของตนเองในขณะที่การปรับตัวในระยะยาวที่เกิดขึ้นได้แก่การคุมกำเนิดซึ่งกะเหรี่ยงมีแนวโน้มการปรับตัวด้านนี้สูงกว่า สำหรับการใช้จ่ายด้านการลงทุนนั้นพบว่าม้งมีการลงทุนเพื่อการเพาะปลูกสูงกว่ากะเหรี่ยงโดยมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อปีสูงกว่า 1.6 เท่าและการใช้จ่ายด้านการชำระหนี้สินนั้นพบว่าม้งจะมีสูงกว่ากะเหรี่ยงถึง 2 เท่าซึ่งเป็นหนี้เพื่อการลงทุนทั้งสิ้น และเมื่อมีการกู้ยืมพบว่าม้งและกะเหรี่ยงจะกู้ยืมปัจจัยการผลิตจากร้านค้ามากกว่าการกู้ยืมจากสหกรณ์และกองทุนหมู่บ้าน

Thesis Title   Adaptation of Resource-poor Farmers' Livelihood in the Changing Context of Highland Agricultural System.

Author   Ms. Natcha   Leevisitpatana

Degree   Master of Science (Agriculture) Agricultural Systems

Thesis Advisory Committee

Assoc. Prof. Dr. Benchaphun Ekasingh	Chairperson
Lect. Phrek Gypmantasiri	Member
Asst. Prof. Dr. Jamaree Chiengthong	Member

Abstract

These objectives of the study were to understand the changes taken place in highland agricultural systems, their effects on economic, social and environmental conditions of the local communities and poor farmers as well as their adaptive strategies. The location of the study was an area under the responsibility of Mae Hae Royal Project Development Center in Mae Na Chon sub-district, Mae Chaem district, Chiang Mai covering 14 villages. Samples were selected from 6 villages covering Hmong and Karen population of 100 and 144 households. Primary data collection was made using participatory rapid appraisal (PRA) in the community and semi-structured questionnaires in 20 and 34 poor Hmong and Karen households, respectively. The study analytical framework included agrarian system transformation and the analysis of the livelihood system.

With respect to the changes in agricultural systems it was found that the changes could be divided into two stages: the first stage began around 1897 being a period of primary forests changing to the traditional agricultural community period. The second stage was from 1976 when the community changed to a semi-commercial agricultural community. Concerning the effects on production, the communities have adapted their livelihood to more commercialized agriculture involving both vegetables and fruit trees. This has led the farmers to have more risk both in production and marketing. All-year-round income has contributed to better well-being and wealth of the farm households compared to situation in the past. Nevertheless, it has created a disparity in income among the communities. With respect to natural resources, forest areas have had an increasing trend because of some government measures and community cooperative network. With respect to cultivated areas, there has been a downward trend because land has been continuously cultivated.

The study found that the income of the poor farmers was on average 777 baht per person per month which was below the poverty line (841 baht per person per month). The Hmong income was lower than that for the Karen because of the larger family size. The main cause of poverty was from the lack of inputs especially in land and capital. In addition, there was also some disparity among the poor farmer group. The average income of highest 20 percent income earners among the poor group was 1,614 baht per person per month as compared to 278 baht per person per month among the poorest 20 percent.

In terms of the adaptive strategies of the poor farmers dealing with the source of income and calls on entitlements comparing between the Hmong and Karen, it was found that the Hmong had more tendency to switch to commercial agricultural systems. The annual income from the sale of products of the Hmong was 1.2 times higher than that of the Karen. However, the income from agricultural sector was not sufficient for livelihood for both of the poor ethnic groups. They were still dependent on off-farm occupation both for consumption and investment but the Karen earned 1.4 times more off-farm income than the Hmong.

With respect to product marketing, most poor farmers sold emphasized their products to the middleman at farm gates. Some Hmong started to bring by themselves their products for sale in the city and the Karen adapted themselves by trying to sell their products to the Royal Project.

With respect to assets, the assets of the poor farmers were mainly for the subsistence e.g. cultivating land. Land holding among the Hmong was larger than the Karen. When poor farmers encountered the lack of cultivated land, the Hmong liked to rent more land while the Karen borrowed it instead.

The Hmong and Karen had similar adaptive strategies when it came to expenditure. They attempted to reduce their consumption expenditure by relying on wild food and also on products from home garden. A long-term adaptive strategy was birth control which the Karen were more keen than the Hmong. The two ethnic groups had different behaviors of agricultural investment. The Hmong spent 1.6 times more money for investment and had twice as higher debt service expenditure than the Karen. Both ethnic groups liked to borrow inputs from merchants more than from village agriculture cooperatives or village funds.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved